

UNA CARTA DE PERE BOSCH GIMPERA

Maria Porter Moix

Repasant papers procedents de la nostra llibreria he trobat, entre els que es van comprar a la vídua de Manuel de Montoliu o els comprats als hereus de Leonci Soler i March, una carta de Pere Bosch Gimpera que està relacionada amb Altafulla i Tarragona. En un primer moment vaig pensar que el destinatari podia ser un d'aquests dos personatges però, pensant-hi més detingudament, crec que això no és cert; relacionades amb Tarragona i l'Arqueologia existeixen altres persones que compleixen amb més exactitud els trets personals d'aquest destinatari desconegut tal com la mateixa carta ens fa pensar.

La carta és escrita a màquina sobre un full de paper de vint-i-set per vint-i-un centímetres esgrogueït pel temps; només du la data: 23 Juliol (sic) (19)23 i el lloc d'origen: Altafulla. Sense destinatari però amb referències a diverses persones i llocs que aclareixen algun d'aquests interrogants, no pas tots, hi relata uns fets ocorreguts per aquelles dates. Dona ben bé la sensació que Bosch la va escriure amb presses i en un possible moment d'enuig pel to gairebé col·loquial, mig acusador no exent d'un cert humor agre, de la segona meitat del text, la primera part és simplement la petició de gestions per accedir al Cau Ferrat de Sitges, amical i respectuosa alhora.

La segona part tracta de les visites frustrades d'uns nord-americans, no sabem qui eren perquè només diu "*...nortamericans (sic) dels que varem parlar el dia de la nostra excursió a Sitges que volien visitar "Subur" i el Cau ferrat*", de Tarragona on volien visitar el Museu, la Falsa Braga i la pedrera del Mèdol. A pesar dels bons oficis que hi feren els arqueòlegs catalans Lluís Pericot i Josep de Calassanç Serra Ràfols no fou possible obrir el Museu ni la visita a la Falsa Braga per la negativa dels funcionaris a obrir.

El cas del Mèdol és diferent, segons diu Bosch es va posar en contacte amb l'administrador de Martí, propietari del Mèdol, per a que facilitessin la visita tant a ell mateix com als visitants americans, la resposta va ser que es necessitava un permís del propietari. Bosch va redactar una carta amb la col·laboració de Balcells, que coneixia Martí d'Altafulla, i que va enviar a Martí a través de l'administrador, però passaren uns dies i, en no rebre resposta, i, novament amb la col·laboració de Bal-

cells, van escriure sobre els fets a Ferran Weyler adjuntant probablement una còpia traduïda al castellà per exposar-li el cas, fins i tot suggereixen incoar un procés de declaració de monument...

Com que la carta presenta una sèrie d'interrogants sobre les persones citades en no fer constar la seva personalitat o donar-ne només el primer cognom i, respecte dels llocs, només en diu el nom però no la ubicació i la descripció, dono uns petits resums de dades i faig uns suggeriments o comentaris sobre uns i altres a fi de fer més explícit el text per al possible lector de l'article posant els diferents apartats en el mateix ordre en que apareixen en el text.

Autors:

En primer lloc tenim l'autor de la carta: **Pere Bosch Gimpera**, que és el qui signa, i el seu amic **Joaquim Balcells** que l'ajuda en l'afer. Pere Bosch Gimpera (Barcelona 1891-Mèxic 1974) és el gran arqueòleg de Catalunya amb una formació a Alemanya, en realitat és el primer prehistoriador de la península. Entre els molts càrrecs que ostentà, a Catalunya i a altres llocs, hi ha la organització del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans; és com a cap del Servei que escriu la present carta des d'Altafulla.

Joaquim Balcells Pinto (La Laguna, Tenerife 1890-Ginebra 1936) amb casa a Altafulla, fou catedràtic de llatí de la Universitat de Barcelona i un dels promotors de la Universitat Autònoma de Barcelona, havia fet estudis de llengües clàssiques, com el mateix Bosch abans del seu viatge a Alemanya que els havia deixat per dedicar-se a l'Arqueologia, mentre que Balcells continuà amb el conreu de les llengües clàssiques. Els dos travaren una bona amistat de tal manera que quan Bosch anava a Tarragona s'hostatjava a casa dels Balcells d'Altafulla.

Destinatari:

En segon lloc tinc dubtes sobre el destinatari, tal com dic al principi i amb moltes reserves, per l'origen del paper podrien ser Manuel de Montoliu, pel seu arrelament a Tarragona, o bé Leonci Soler i March, de Manresa. Però cap dels dos encaixa bé amb el perfil que ens dona el text; hauria de ser una persona relacionada amb l'arqueologia, amb un cert estatus social i polític i amb bones relacions amb Sitges i amb contactes amb Pere Bosch Gimpera. No crec que cap dels dos sigui el corresponal de Bosch; Manuel de Montoliu, per la seva activitat més inclinada a la literatura que a l'arqueologia i, per altra banda tampoc li veig l'estatus que el text assenyala. Leonci Soler i March té unes característiques més semblants a les descrites i sembla encaixar més bé en la possible identitat del corresponal, però no per les seves dates vitals (1899-1910).

La primera meitat del segle XX hi ha un bon grup de persones dedicades a l'arqueologia tarragonina, algunes de relleu ben important com Joan Serra Vilaró (1879-

1969) que el 1925 excavava la necròpolis, però el seu perfil no entra en el que descriu la carta. Amb tot, però, existeixen en actiu en el món de l'arqueologia catalana de 1923 dues persones que compleixen les característiques assenyalades són: Salvador Vilaseca Anguera (1896-1975) que havia format part del grup d'arqueòlegs companys i deixebles de Bosch, on hi havia entre altres Lluís Pericot Garcia (1899-1978), Josep de Calassanç Serra Rafols (1902-1972), Josep Colominas Roca (1883-1958) i Joan Maluquer de Motes (1915-1988). Salvador Vilaseca era reusenc, fou president de la Institució Catalana d'Història Natural (1919-1921) i de l'Associació d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria, Bosch el nomenà inspector de la zona arqueològica de Reus. L'altra persona en qui penso és Eduard Toda i Güell (1855-1941), reusenc com Vilaseca, té un llarg currículum com a diplomàtic, polític, mecenes interessat per l'art i l'arqueologia, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, comissari de monuments històrics i artístics (1920), president de la Reial Societat Arqueològica de Tarragona. Sospito que de tots els personatges citats, i altres possibles que em deixo, el que té més probabilitat de ser el destinatari de la carta és aquest, que a més de les característiques assenyalades hi ha la seva amistat amb Víctor Balaguer, de Vilanova i la Geltrú. Però hi ha una dificultat, en el comiat de la carta Bosch dona records per a "*la seva sra.*" i Toda va morir solter.

Encara hi ha un altre personatge que podria haver tingut part en l'afer, sobre tot en relació amb els americans, es tracta de Joan Ruiz i Porta, (1866-1934) periodista tarragoní, arxiver de la Mancomunitat i de la Diputació de Barcelona, creador de la Lliga Regionalista de Tarragona, president del Centre Excursionista de Catalunya entre altres càrrecs. El 1895 va publicar una monografia sobre el Cau Ferrat i, segons explica ell mateix, va ajudar Deering en l'adquisició de Tamarit en la dedicatòria d'una monografia sobre el lloc impresa a Chicago, la seva relació amb la família no es va estroncar mai, aquests dos fets ens relacionen el Cau Ferrat i els americans.

Però de totes les persones amb activitats relacionades amb l'art i l'arqueologia que l'any 1923 hi havia a Catalunya, la que té un perfil més semblant al que suggereix la carta és **Santiago Rusiñol i Prats** (1861-1931) fundador del Cau Ferrat en el seu antic taller de Sitges (1893). El Cau Ferrat, és museu públic des 1933, conté entre altres elements una bona col·lecció arqueològica i, com a propietari, Rusiñol hi tenia accés.

En tot aquest episodi cal recordar que Ramon Casas, com a reconstructor de Tamarit, Santiago Rusiñol, com a creador del Cau Ferrat, i Miquel Utrillo, com a instal·lador del Maricel, havien fet junts una estada a París.

Fins aquí el text de la primera part que, com ja hem dit, és només la petició d'un possible ajut per obrir el Cau Ferrat de Sitges i facilitar-ne la visita. A partir de la segona part canvia el to, just en la primera línia Bosch subratlla la paraula "èxit" amb sarcasme pel fracàs de les gestions dutes a cap per Pericot i Serra en l'obertura dels monuments que es volien visitar.

“norteamericans”

Tampoc no hem pogut aclarir qui eren els “norteamericans” subjectes de l’acció que va provocar tot el problema, són, però, persones interessades per la història antiga, ja que anomenen Sitges amb el seu nom llatí “Subur”. De tots els nord-americans que el primer quart del segle XX corrien per Tarragona el que hi té més presència és Charles Deering (1852-1927) restaurador de Tamarit on feia estades, tot i que, el 1921 durant la creació de Maricel, per desavinences amb Miquel Utrillo, abandonà la idea, però Deering continuà a Tamarit que passà més tard als seus hereus fins que el comprà un consorci tarragoní, després d’un intent de venda a la Generalitat de Catalunya durant els anys vuitanta. És possible que els americans fossin invitats de Deering. Una altra possibilitat, és una delegació de la Hispanic Society de Nova York, sobre tot pels objectius de la visita: “Subur” (nom atribuït a una Sitges romana), museu (arqueològic?), Falsa Braga i el Mèdol, tots relacionats amb l’arqueologia.

Pericot i Serra

Pericot i Serra són dos companys i deixebles del grup d’arqueòlegs que s’havia format a l’entorn de Bosch. Lluís Pericot i Garcia (Girona 1899-Barcelona 1978) continuà a la Universitat de Barcelona fins a la seva jubilació; Josep de Calassanç Serra Ràfols (Maó 1902-Barcelona 1971) fou conservador del Museu Arqueològic de Barcelona, membre de l’Institut d’Estudis Catalans, després de la guerra Civil es dedicà al suport dels qui feien arqueologia a les comarques des d’un esperit de servei i, molts, amb poca o nul·la formació acadèmica. L’any 1923 Bosch els feu l’encàrrec de vetllar per la visita dels “americans” al museu de Tarragona i a la Falsa Braga que fou un dels motius del disgust de Bosch en ser fallida.

Museu

El museu citat en la carta deu ser el Museu Arqueològic de Tarragona, avui declarat com a Patrimoni de la Humanitat des l’any 2000. Té uns orígens llunyans amb fons de titularitats diverses degut a la seva llarga història que arrenca de la col·lecció d’Antoni Agustí (segle XVI), fins que el segle XIX, amb peces procedents de la Sociedad Arqueológica i la Comisión de Monumentos es creà un primer museu que l’any 1960 fou traslladà a l’edifici actual. Com tot el conjunt tarragoní té la categoria de Patrimoni de la Humanitat 2000.

Falsa Braga

La Falsa Braga és un tram afegit a la muralla romana a inicis del segle XVIII, amb ampliacions i reforços del segle XIX. S’hi pot accedir per l’entrada al Passeig Arqueològic del Portal del Roser. Com tota la muralla té la categoria de Monument del Patrimoni de la Humanitat, 2000.

El Mèdol

Gran pedrera romana explotada des del segle II a. C. – I d. C. En el centre del clot provocat per l'extracció de la pedra hi ha una agulla de 20 m. d'alçada. Coneguda des d'antic, el seu nom prové de la paraula llatina *medulla*, que vol dir clot. L'incendi de 2012 i la construcció de la variant de la carretera va fer que s'hi fessin excavacions arqueològiques. Els seus carreus s'utilitzaren en la construcció de la muralla i altres edificis importants d'època romana. S'hi pot accedir des de l'àrea de servei de l'Ap7 per vehicles i des de la rotonda de la CN 340, a l'altura de la Mora, per a vianants. Avui forma part de la declaració de Monument Artístic i Patrimoni de la Humanitat 2000.

Martí

Ignacio de Martí de Nicolau (1879 -1936) advocat tarragoní, pertany a la família Martí d'Altafulla. El 1923 era el propietari de la pedrera romana del Mèdol i la persona que en no respondre a les cartes de Bosch va provocar la seva indignació expressada en el relat de la carta que comentem, amb l'expressió “...caldrà al (sic) octubre ferli (sic) declarar monument nacional la cosa i xeringar-lo”. És l'únic propietari altafullenc que va ser afectat pel traçat de la línia del ferrocarril que en aquest tram queda molt propera de la CN340 i la AP7.

Ferran Weyler

Deu ser Fernando Weyler Santacana (1877 -1931), nascut a València, fill de Valerià Weyler Nicolau. Llicenciat en dret, militar, membre del partit liberal, diputat per Palma de Mallorca (1900 -1918), redactor de *El Día*. A principis dels anys 20 de segle XX era Director General de Belles Arts.

Bibliografia

- AA.DD.(2014). *Tarraco Guia Arqueològica*. Tarragona, Reial Societat Arqueològica Tarraco-nense.
- BRULLAS ENERIZ, LLUÍS, CATALÀ MASSOT, LLUÍS.(2015) *L'estació de ferrocarril d'Altafulla – Tamarit (1865- 2015)*. Altafulla. Centre d'Estudis d'Altafulla.
- Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona 1969-1980, 15 vols.
- RUIZ Y PORTA, JUAN (1925). *Tamarit, some notes concernint this historical and legendary catalonian town*. Chicago, privately Printed, The Lakeside press, R.R. Donnelly & sons company.
- SANCHEZ SAULEDA, SEBASTIÀ (2013)*Una venda frustrada: El frontal trescentista de la seu de Manresa i el col·leccionista nord-americà Charles Deering*. Lambard, volum XXIV 2012-2013, Amics de l'Art Romànic, Institut d'Estudis Catalans.

15.
Altafulla 23 Juliol 23.

miss. 10116 pes 126 18000000 12100

Benvolgut amic: M'escriven de Barcelona que aquells norteamericans de que varem parlar el dia de la nostra excursió a Sitges desitjen anar a "Sabut" i com es natural veure el Cau Ferrat. Suposen que deu estar obert per la tarde (hi aniran la tarde del dia 31) pero escanats amb el fracàs que li contaré de Tarragona m'encarreguen que m'en enteri. Encare que ja crec que no hi haurà dificultat m'atreveixo a molestarlo per a pregarli que si té ocasió vulga fer arisar al Cau Ferrat la visita.

A Tarragona la excursió va ser un éxit. Al matí en Pericot i en Serra varen anar al Museu i varen quedar amb el conserge que hi aniria de 3 a 5 i que també tindrien la clau de la Falsa Braga. Per la tarde el Museu va romandre tancat hermèticament i en esta la ciutat no hi va haver manera de trovar el personal del Museu. Naturalment lo de la Falsa Braga tampoc es va poder fer. Lo del Mòdol igualment: l'administrador d'en Martí ens va dir que ell tenia ordre de no donar la clau sense una autorització del amo i que ens podia donar la direcció per a escriureli. Allavors en Balcells va escriure (doncs el conèix personalment) demanant el permís i dient que además nosaltres desitjaven anarhi desde Altafulla un parell de vegades per a estudiar les canteres romanes. D'aixo fa cinc dies i no hem rebut cap respo sta per lo que adjunto la carta en castellà per a que V. la pugui enviar a n'en Ferran Weyler i haidrà al Octubre feli declarar monument nacional la cosa i xeringarlo.

Presenti els meus respectes a la seva Sra. i rebí una

copie encadrada del seu afn. amic

ESTADO DE LA UNIÓN

V. Bosch Gimpera

Benlloch, 10 de Mayo de 1936. Estimado Sr. Bosch Gimpera: Recibo de su carta de fecha 2 de Mayo de 1936, en la que me dice que desea que le envíe una copia de la obra "El arte de la imprenta" que me ha regalado su hijo. Como ya le he escrito en otra ocasión, esta obra no se encuentra en el momento en que yo estoy en el extranjero, pero voy a hacer todo lo posible para conseguirla y se la enviaré en cuanto pueda. En cuanto a la obra "El arte de la imprenta", me ha gustado mucho y me ha servido de mucho para mi trabajo. Espero que le guste también. Un cordial saludo a su hijo y a su familia. V. Bosch Gimpera